

Dit is naar het ons voorkomt ons goed recht, niet alleen op grond van de bijdragen der leden, maar ook op grond van het werk dat in eigen kring wordt verricht. Wij verzoeken U beleefd om dit schrijven met Uw antwoord spoedig in 't Bouwkundig Weekblad te willen plaatsen.

Namens de Afdeeling voornoemd,
De Secretaris

R. RIJKSEN GZN.

Bovenstaand schrijven is ter tafel gebracht in de Vergadering van het Hoofdbestuur op 7 Februari j.l. Beantwoordend aan het verzoek, uitgedrukt in het slot van het schrijven, merkt het Hoofdbestuur op dat, gezien de geldende regeling van bevoegdheden, bemerkingen omtrent artikels, geplaatst in het Redactioneel gedeelte van het Maatschappelijk orgaan, behooren te worden gericht tot de Commissie van Redactie.

De Algem. Secretaris
J. GRATAMA.

Door toevallige omstandigheden is het ter kennis van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst gekomen, dat verspreid is eene circulaire behelzende uitnodiging toe te treden tot het lidmaatschap der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Daar bedoelde circulaire, geheel buiten medeweten en voorkennis van genoemd Hoofdbestuur opgesteld en verspreid is, wijst het alle verantwoordelijkheid in deze van zich af.

De Algem. Secretaris
J. GRATAMA.

VERSLAG VERGADERING HOOFDBESTUUR op Dinsdag 7 Februari.

Door ongesteldheid van den voorzitter, den heer A. Salm G.Bzn. werd de vergadering geleid door den Vice-Voorzitter, den heer J. H. W. Leliman.

PRIJSVRAAG IJSELSTEINSCHE BOUWMAATSCHAPPIJ. Daar deze prijsvraag, opgemaakt door de Afdeeling Utrecht onzer Maatij., op belangrijke punten niet voldoet aan de vastgestelde Nat. Prijsvr. Regelen, nam het Hoofdbestuur het besluit, vermeld op blz. 61.

REFERENDUM. In zake de door den heer Versteeg geopperde mening betreffende onwettigheid van het door het Hoofdbestuur te houden referendum, werd opgemerkt dat het woord „referendum” moet worden opgevat als *rondvraag*, ter verkrijging van gegevens ter beoordeeling van een contributieverhooging, in verband waarmede het Hoofdbestuur zijn definitief voorstel kan formulieren; over dit voorstel zal worden beslist op een Algemeene Vergadering, geheel overeenkomstig de bepalingen der Statuten.

BRIEF BESTUUR AFD. UTRECHT. Betreffende dit schrijven en antwoord verwijzen wij naar blz. 61 en 62.

BEZWAREN NAT. PRIJSVRAAG REGELN. De diverse bij het Hoofdbestuur ingekomen bezwaren werden nader besproken; zij zullen, voor zoover het H. Bestuur deze heeft overgenomen, aan de Perm. Commissie worden opgezonden. De punten betreffen: Herziening vaststelling bedrag der prijzen; berekening totaal bedrag der prijzen als geen bouwvorm genoemd wordt; meer recht van medezegging aan de Prijsvraaguitgeschrijving; regeling van de Vergaderingen en honoreering der Perman. Commissie, en van de betaling der bij de voorbereiding door haar te maken onkosten voor drukwerk, enz.; wijziging verzekering tegen alle risico, daar weinig Nederl. verzekeringsmaatschappijen, hiertoe genegen zijn; benevens enkele minder belangrijke redactie-wijzigingen.

RAPPORT BOUWBEDRIJVEN 1910. Evenals in voorafgaande jaren ontving het Hoofdbestuur van Afdeeling Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel het verzoek om een Rapport betreffende de bouwbedrijvigheid over 1910 te mogen

ontvangen. De vragenlijsten, aan de Afdeelingen onzer Maatij. opgezonden, kwamen op tijd binnen, waarvoor het Hoofdbestuur zijnen dank betuigt.

Het concept Rapport, uit deze gegevens door den Algem. Secretaris opgesteld, werd goedgekeurd.

HERZIENING HONORARIUM-TABEL. De Commissie van den Bond van Ned. Architecten, belast met het onderzoek naar de toepassing van de Honorarium-Tabel onzer Maatschappij, achtte het wenschelijk, nadat een voorloopig rapport door haar was uitgebracht, de tabel op enkele punten te wijzigen of aan te vullen. De Commissie stelde er prijs op zich nader met het Hoofdbestuur onzer Maatschappij in contact te stellen en aan haar desbetreffend verzoek heeft het Hoofdbestuur gaarne voldaan.

In de gecombineerde commissie hebben zitting, namens den Bond, de heeren H. G. Jansen, Alb. Otten en J. P. Stok, terwijl voor de Maatschappij hiertoe door het Hoofdbestuur gevraagd zijn de heeren J. Limburg, C. B. Posthumus Meyjes en A. Salm G.Bzn.

COMMISSIE VOORBEREIDING EXAMEN B BOUWKUNDIG OPZICHTER. Van den heer Schaap is bericht ontvangen, dat hij de benoeming tot lid dezer Commissie aanvaardt zoodat deze Commissie nu compleet is en bestaat uit de heeren: A. W. C. Dwars, C. B. I. Dir. M. T. School te Utrecht; B. J. Ouëndag, Voorzitter Examen-Commissie der Maatij tot Bev. der Bouwkunst; A. Salm G.Bzn. Voorzitter der Maatsch. tot Bev. d. Bouwk. en W. F. C. Schaap, C. B. I. Dir. Gem. Werken te Arnhem.

COMMISSIE HERZIENING BOUWVERORDENINGEN. Het Hoofdbestuur mocht op zijn verzoek, zitting te willen nemen in deze Commissie, een gunstig antwoord ontvangen van de heeren J. L. B. Keurschot en Mr. S. J. van Lier, zoodat de Commissie nu compleet is en bestaat uit de heeren J. W. C. Tellegen, C. I. Dir. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam, vertegenwoordigend de Maatij t. Bev. d. Bouwkunst; A. W. Weissman, architect, voor den Bond v. Ned. Arch.; H. G. Jansen, architect, voor het Gen. Arch. et Amic.; C. J. Struijk, Dir. Bouw- en Woningtoezicht te Rotterdam, voor de Ver. Bouwk. en Vriendschap; A. Keppler, C. I. Insp. Bouw- en Woningtoez. te A'dam, voor de Soc. T. Ver. v. Dem. Ing. en Arch.; J. N. Hendrix, voorz. van den Ned. Aannemersbond, vertegenwoordigend dezen bond; J. L. B. Keurschot, Insp. Bouw- en Woningtoez. te Arnhem; J. M. A. Zoetmulder, Insp. der Volksgezondheid te Utrecht, Mr. S. J. van Lier, Com-mies bij Bouw- en Woningtoez. te Amsterdam.

COMMISSIE INZAKE LANDELIJKE UITBREIDINGSPLANNEN. Aangezien het wenschelijk geoordeeld werd deze Commissie, bestaande uit de heeren H. P. Berlage, architect, L. C. Dumont, B. I. en J. H. W. Leliman, B. I., uit te breiden met twee leden, zijn hiervoor aangezocht de heeren D. F. Tersteeg, tuinarchitect en J. G. Wat-tjes, B. I.

AGENDA MEIVERGADERING. Besloten werd te trachten aan deze vergadering een tentoonstelling van Moderne Kerkelijke Kunst te verbinden, waarbij een voordracht ter inleiding gehouden zal worden.

De heeren Jac. van Gils, C. B. Posthumus Meijjes, A. Salm G.Bzn., Jan Stuyt en J. Verheul zullen gevraagd worden in de Commissie van voorbereiding zitting te willen nemen. Meerdere onderwerpen, om op de Meivergadering te doen behandelen, zijn besproken en zijn, met verzoek om praeadvies, in handen gesteld van de Commissie van Vakbelangen, zoodat het zich laat aanzien, dat een goed programma verkregen zal worden. Een definitief besluit is echter nog niet in deze genomen.

VERBOD TOEPASSING ZANDSTEEN EN VERZEKERING ZIEKTE EN ONGEVAL OPZICHTERS EN TEEKENAARS. Besloten werd deze onderwerpen aan de Commissie van Vakbelangen voor te leggen, ten-einde haar praeadvies te mogen vernemen, en zoo er aanleiding toe blijkt te zijn, te doen behandelen in de a.s. Mei-vergadering.

CONGRES OPENBARE GEZONDHEIDSRREGELING. Besloten is, de Maatschappij te doen toetreden als lid van de Vereeniging Nederlandsch Congres voor Openbare Gezondheidsregeling.

PRIJSVRAAG GEVEL TE LEIDEN. Van den Wethouder van Fabricage te Leiden was een Programma voor een gevelwedstrijd te Leiden ontvangen, met verzoek, indien het Hoofdbestuur belangstelling voor dezen wedstrijd voelde, hem te willen aanmoedigen. Het Hoofdbestuur nam met waardeering hiervan kennis; het loffelijke streven, de Stad Leiden te verfraaien, moet op prijs gesteld worden. Hierachter is het Programma opgenomen. De wensch werd geuit, dat het Leidsche Gemeentebestuur op den ingeslagen weg zou voortgaan, en het goede resultaat der prijsvraag ook met andere middelen ter kweking van kunstzin bij het publiek, zal trachten te verzekeren.

De Algem. Secretaris,
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE EN INRICHTING VOOR M. T. O. TE ARNHEM.

DOOD G. VERSTEEG.

Burgemeester en Wethouders van Arnhem hebben besloten:

I. In te stellen een „schoonheidscommissie.”

II. Voor deze commissie vast te stellen het navolgende reglement.

Art. 1. De commissie daartoe uitgenoodigd adviseert Burgemeester en Wethouders bij de beoordeeling van: A. Bouw-ontwerpen en ontwerpen van terreinenin-deelingen, waarvan B. en W. zich de goedkeuring hebben voorbehouden;

B. ontwerpen van door de gemeente Arnhem zelf te stichten gebouwen of bouwwerken en aanleg van terreinen.

Art. 2. De commissie geeft advies aan particulieren, die op terreinen niet aan de gemeente toebehoorend, wenschen te bouwen en zich tot haar met een schriftelijk verzoek om advies wenden.

Art. 3. 't Advies bedoeld in de Art. 1 en 2 zal voor wat gebouwen of bouwwerken betrekking hebben op het uitwendige aanzien.

Art. 4. De Commissie bestaat uit vier leden. B. en W. benoemen drie leden, terwijl de Directeur der gemeentewerken ambtshalve lid is.

Van de drie door B. en W. te benoemen leden, waarvan een als voorzitter fungeert, treedt om de twee jaren een lid volgens rooster af. Dit lid is onmiddellijk herkiesbaar.

Art. 5. De commissie regelt zelf haar wijze van werken.

Art. 6. De commissie adviseert zonder daarvoor geldelijke belooning te ontvangen; haar wordt een door B. en W. aan te wijzen en door de gemeente te bezoldigen secretaris toegevoegd.

Art. 7. Het Bureau der Commissie is gevestigd in het gebouw der gemeentewerken.

Aldus vastgesteld in de vergadering van B. en W. der gemeente Arnhem, 17 Jan. 1911.

Aldus luidde het besluit van B. en W. van Arnhem, dat ter visie lag voor de raadsleden (en ook voor de pers),

terwijl B. en W. aan den raad machtiging vroegen en verkregen tot het benoemen van een secretaris van de commissie, wiens salaris f 250 zou bedragen.

Zooals de lezers van het Weekblad zich herinneren, heeft het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst eenigen tijd geleden den raad van de gemeente Arnhem verzocht voor Arnhem eene schoonheidscommissie in te stellen, daarbij wijzend op de te Amsterdam verkregen resultaten en waarbij het voorbeeld van de gemeente 's-Gravenhage werd aangehaald. Ook mag de heer A. W. Weissman met voldoening denken aan de door hem dezen winter in de afdeeling Arnhem van de Maatschappij gehouden voordracht: *De overheid en de schoonheid*. Genoemde voordracht werd bijgewoond door den Burgemeester en den Secretaris van de gemeente, terwijl ook een tiental raadsleden tegenwoordig waren, waaronder er waren, die bekend stonden als te zijn geen voorstanders van eene schoonheidscommissie, welke heeren niet op het pleidooi van den heer Weissman ingingen, waaruit dus afgeleid kan worden, dat zij er door zijn bekeerd tot voorstanders.

Hoe dit ook zij, de commissie is ingesteld en zij kan direct aan het werk gaan, want de leden zijn reeds door B. en W. aangewezen.

Behalve de heer W. F. C. Schaap, c. b. i., die als directeur van gemeentewerken ambtshalve deel van de commissie uitmaakt, is zij samengesteld uit de heeren: V. G. A. Bosch, b. i., oud lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij te Arnhem, J. R. de Kruiff, architect te Oosterbeek, eereid van de Maatschappij en oud-directeur van de Kunstnijverheidsschool te Amsterdam en W. G. Welsing, architect, bestuurslid van de afdeeling Arnhem van de Maatschappij.

Men ziet dus dat, al hebben B. en W. van Arnhem wel niet de benoeming van de leden der commissie gedaan in overleg met de besturen der vereenigingen van bouwkundigen, toch wel eene zeer bevoegde commissie is tot stand gekomen; alle leden zijn architect-leden van de Maatschappij.

In de Raadszitting van 6 Febr. jl. is over dit onderwerp het volgende besproken:

Het werd geapprecieerd dat B. en W. een schoonheidscommissie hebben ingesteld, doch enkele punten hadden beter geregeld kunnen worden, men vond dat deze commissie door den raad en niet door B. en W. behoorde te worden ingesteld; nu kunnen B. en W. ten allen tijde de commissie opheffen, hetgeen betreurd zou worden. Verder achtte men het wenschelijk, dat ook particuliere vereenigingen medezeggingschap zouden hebben in de benoeming van de leden der Commissie.

Men achtte het verkeerd, dat ook de directeur van Gemeentewerken in de Commissie benoemd is, daar deze B. en W. zal moeten adviseeren indien een conflict tusschen de Commissie en B. en W. ontstaat. Gewezen werd verder op de moeilijkheid om een schoonheidscommissie samen te stellen, waarom het juist goed geoordeeld werd, dat B. en W. de benoeming aan zich gehouden hebben, want te Arnhem verkeert men in dit opzicht niet in gelijke omstandigheden als Amsterdam,

waar zich een voldoende aantal erkende autoriteiten op het gebied der bouwkunst bevinden.

Voorts waren er raadsleden, die weinig van het werk der Commissie verwachtten; er waren er die wel zich rekenden tot de bewonderaars der schoonheid maar niet in bewondering waren voor de schoonheidscommissie! Deze zou naar men vreesde allicht vijandig komen te staan tegenover iedere nieuwe richting!

Intusschen, de schoonheidscommissie is er en de proef zal, naar wij vertrouwen, niet tegenvallen.

Het raadslid dat vijandigheid vreesde tegenover iedere nieuwe richting, toonde door het maken van die opmerking weer eens hoe weinig notie of zelfs het ontwikkelde publiek, in het algemeen genomen, eigenlijk nog van bouwkunst heeft.

In een provinciestad, waar van een eigenlijke richting in de architectuur nog slechts in zeer beperkte mate sprake kan zijn, waar het aantal smaakvol ontworpen bouwwerken nog maar heel gering in aantal is, waar het slechts hoogst enkele malen voorkomt dat aan een architect het ontwerpen van een bouwwerk wordt opgedragen, om in zoo'n geval te kunnen spreken van iedere nieuwe richting, moet men een zeer vaag of wel zeer onjuist begrip hebben van wat men onder een nieuwe richting in de bouwkunst feitelijk verstaat.

Onder iedere nieuwe richting in de bouwkunst zal dat raadslid wellicht verstaan de fratsen en grillen der heeren revolutiebouwers, met meer of minder smaak, met meer of minder sterk gekleurde fantasie, en dan... we leven in het klassieke land van de vrijheid en elk Nederlander, beschaafd of onbeschaafd, is een vijand van alles wat op dwang gelijkt, al is het ook dwang ten goede, dwang van de Overheid, die de bouwers wil dwingen in te gaan tot de Schoonheid.

Er is veel werk te doen voor de commissie; een villa-park en een nieuw stratenplan, beiden aansluitend aan het schoone park Sonsbeek, zijn in aanleg en reeds zijn daarvan perceelen in erfpacht uitgegeven en verkocht. De gebouwen, die reeds nu op deze terreinen gesticht worden, zijn op smaakvolle wijze door architecten ontworpen, zoodat, als de Arnhemsche schoonheidscommissie er de hand aan houdt, deze nieuwe aanleg in zijn geheel goed kan worden.

Ook de speculatiebouwers kunnen nu gedwongen worden met behoorlijke ontwerpen voor den dag te komen en daar zij daartoe wel niet allen in staat zullen zijn, volgt hieruit, dat zij meer en meer hun toevlucht tot de architecten-bureau's zullen moeten nemen. De architecten te Arnhem hebben tot nog toe in de nieuwere wijken slechts bij uitzondering hun talent kunnen toonen. Wij vertrouwen, dat hier nu verbetering in zal komen en het „bouw maar raak systeem" der eigenbouwers den nieuwen uitleg van onze gemeente niet zal gaan ontsieren. Er is nu, hopen wij, paal en perk gesteld aan den steeds verder om het schoone park Sonsbeek zich slingerenden gordel van in bonte verscheidenheid elkaar afwisselende in z. g. modernen villa-achtigen stijl opgetrokken woonhuizen.

Deze huizen, bewoond door niet het minst welgestelde

deel der Arnhemsche bevolking, vormen een leelijke lijst om een schilderij van buitengewone schoonheid. Het is een gelukkig verschijnsel van onzen tijd, dat, waar het particulier initiatief leidt tot verontsiening, de Arnhemsche overheid getoond heeft een open oog hiervoor te hebben en met krachtige stem een tot hiertoe en niet verder heeft geroepen.

Intusschen zijn niet alle gemeentebesturen zoo gelukkig voor het grootste deel het bouwterrein in eigendom te bezitten. Zulke gemeenten kunnen onder de bestaande Nederlandsche wetgeving niet veel uitrichten met eene schoonheidscommissie.

Moge de bond „Heemschut" het groote werk ter hand nemen om bij onze regeering aan te dringen op wettelijke bepalingen in den geest, zooals onze Oostelijke naburen die reeds bezitten; na invoering hiervan zal meer algemeen de nuttige instelling van schoonheidscommissie-toepassing kunnen vinden.

In dezelfde zitting van den Arnhemschen Gemeenteraad op Maandag 6 Februari is behandeld het adres van het Bestuur van het Genootschap Kunstoefening te Arnhem, waarin aan den Raad eene jaarlijksche subsidie van f 4000 verzocht werd met het doel de school van het genootschap te reorganiseeren tot eene Middelbaar Technische School.

Het adres, dat het genootschap voor hetzelfde doel richtte aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, d.d. April 1910, is afgedrukt op blz. 273 van den vorigen jaargang van het Weekblad; in dit adres werd gevraagd een jaarlijksche subsidie van het rijk groot f 6000.—

Die f 6000 kan de regeering op de begroting van 1911 niet beschikbaar stellen, en derhalve stelden B. en W. van Arnhem aan den Gemeenteraad voor afwijzend te beschikken op het adres van het Bestuur van het Genootschap Kunstoefening.

Het is in den Arnhemschen gemeenteraad gebleken dat daarin warme verdedigers zetelen van het Middelbaar Technisch Onderwijs; niet minder dan vier sprekers braken er een lans voor.

Men heeft aangetoond, dat de voortgezette cursussen van het Genootschap Kunstoefening noodzakelijk zijn, er is gewezen op de bijzondere behoefte aan M. T. O., de Arnhemsche jonge technici moeten naar Utrecht reizen, privaattlessen nemen.

Een spreker wees er op dat, waar de overheid bouwverordeningen en schoonheidscommissies in het leven roept, het ook haar plicht geacht mag worden in de gelegenheid tot opleiding der technici te voorzien. Men twijfelde er niet aan of de regeering zal wel steunen als de gemeente de zaak ter hand neemt; het Oosten van het land kan niet langer van M. T. O. verstoken blijven. Van de tafel van B. en W. werd ook het vertrouwen uitgesproken dat steun van regeeringswege niet zal uitblijven. B. en W. voelen veel voor het technisch onderwijs en zullen de voorstellen afwachten, die haar uit den boezem van den raad zullen bereiken.

Voor het eerst is in de Arnhemsche Gemeenteraad de behandeling van het Middelbaar Technisch Onderwijs

aan de orde geweest en het resultaat is voorshands niet ontmoedigend; de boom valt niet bij den eersten slag en de technici zijn niet gewoon van overheidswege verwend te worden, zoodat men met het verkregen resultaat voorloopig tevreden kan zijn.

In den Arnhemschen Gemeenteraad zijn verschillende warme voorstanders voor de oprichting van eene M. T. S.; stemmen er tegen zijn niet gehoord, B. en W. voelen er veel voor; het is dus zeker dat eerlang het volhardend streven der 6 plaatselijke technische vereenigingen succes zal hebben; met een beetje goeden wil zal reeds den volgenden winter met de voortgezette cursussen van het genootschap Kunstoefening een aanvang gemaakt kunnen worden.

Arnhem, 6 Februari 1911.

LEZING OVER DE VOORSTELLEN TOT AANLEG VAN VERKEERSWEGEN IN DE BINNENSTAD EN DE TOEKOMSTIGE PLAATS VAN HET RAADHUIS TE 'S-GRAVENHAGE.

Door S. DE CLERCQ, architect.

Gehouden in gecombineerde vergadering van de Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen, en de Afdeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Allereerst, beginnende met de bespreking der verkeerswegen, verbetering in de binnenstad, moet mij van 't hart een woord van erkentelijkheid dat dit vraagstuk, dat reeds zoo lang en zoo dringend een oplossing vraagt (zoodat het op zich zelf al een eigen geschiedenis heeft) te bestemder plaatse is onder oogen gezien, en ik voeg er direct bij: flink onder oogen gezien. Daaraan toch hebben we den ijver te danken waarmede ook andere personen zich tot varianten op dezen arbeid hebben gezet, varianten die elk hun eigen verdiensten en tekortkomingen bezitten.

Alvorens echter tot de bespreking der plannen zelf over te gaan en de concrete charmes en schaduwzijden van elk daarvan in 't licht te stellen, zij het mij vergund in 't kort de algemeene factoren te noemen die m.i. vraagstukken als de onderhavige beheerschen.

Bovenalles uit, gaan de factoren der noodzakelijkheid en der kosten. De noodzakelijkheid van een binnenstadsverbetering moet in klemmende mate aanwezig zijn, en kunnen worden aangetoond, alvorens men tot een straatverbreding, grachtdeemping of verkeerstraceering, overga. Het lijkt alsof deze opmerking overbodig zou zijn, en ze is het laeje geenszins. Talrijk zijn de voorbeelden waarbij groothedswaan, of denkbeeldige noodzakelijkheden tot ingrijpen hebben geleid geheel overbodig ten opzichte van verkeer, enz.; en meestal tot schade van het stadsbeeld. Niet alleen kleine stadjes spreken daarvan als Medemblik, Delft, Leeuwarden e.a., doch Amsterdam met zijn Reguliersgracht, Leiden met zijn Rapenburg en den Haag met Smidswater en Nieuwe Uitleg worden in dezen zin onnoodig bedreigd.

Daarnevens is het geld een hoofdfactor zoodat in het geheele verloop van mijn voordracht, de kosten in 't oog moeten worden gehouden. Het is zeer gemakkelijk, en daaraan hebben vele stadsverbeteraars van voorheen en thans zich schuldig gemaakt, zich te laten gaan op dit gebied, en het stranden van menig aantrekkelijk plan is daarvan het gevolg geweest. Ook moeten we ons tevreden stellen met een min of meer partieele behandeling van de binnenstad, en niet van ons Daaglijksch Bestuur vergen dat opeens, alle verkeersverbetering juist nu worden aangevat. Beperking dus zoolver in 't aantal vraagstukken, als in de behandeling van elk afzonderlijk, blijft klemmenden eisch.

In versterkte mate geldt dit argument voor den Haag, niet omdat men overdreven vrees van belastingverhoging moet voeden, — daar tegenover staat bovendien dat alle inwoners haast, door zulk een verbetering van het stadscentrum zijn gebaat, doch nog om een gansch andere reden.

Laten we eerlijk zijn, en erkennen dat den Haag, wel verre van een metropool te zijn of te kunnen worden, is een provinciestad, een badplaats, „ein kleiner Residenz". Met deze kwalificatie meen ik niets vernederends, meen ik alleen het karakter van de plaats van onze inwoning juist te hebben gekenschetst, — en, we behoeven ons maar de allerliefste residenties van Duitsche vorstendommen, als Stuttgart, Hannover, Arolsen, e.a. in het geheugen te roepen om te weten, dat we gelukkig moeten zijn nog te kunnen zeggen dat den Haag, in dien zin een provinciestad kan genoemd worden: — waarbij we dus de plicht erkennen dit karakter in stand te houden.

Troosteloos is van de moderne grootsteden dat ze allen aan elkaar gelijk worden wat haar citij aangaat, en dat een hoofdverkeersweg in Buenos-Aires, gelijk is aan een te Brussel, niet ongelijk aan een te Berlijn of Londen. Ze zijn zoo recht en zoo breed mogelijk, worden omzoomd door huurkazernes: beneden winkels, halfweg kantoren en boven verlichte reclameborden — de bodem is geasphalteerd, voorzien van wat rails zoo mogelijk, met wat trottoirs, en enkele pompeuze booglampen, kiosken, toilets, enz. verfraaien (?) het geheel.

En dan die recht doorgebroken boulevards, hoe zelden gaan ze boven de nuchterheid uit, hoe zelden sluiten ze behoorlijk aan met de zijstraten en straatjes, die er schots en scheef in moeten verlopen! Ze doen denken aan drukdoende parvenus, van buiten ligt de schijnschoonheid, het geldbezit er dik op — van binnen bezien was vroegere bekrompenheid ten minste natuurlijker.

Daarmede wil ik geenszins zeggen dat iedere boulevard parvenuig is, geenszins, maar dan moeten ze ook in samenhang met de omgevende straten zijn, zooals b.v. de rechtlijnigheid der 18de eeuwse aanleg dat was, berekend op grootscheit, op voornameheid zoowel in traceering als opbouw. Daar evenwel hebben we te maken met een uiting van schoone cultuur, en niet uitsluitend met dom-verstandelijke, strategische, hygiënische en ingenieursbeginselen als nu dikwijls.

In ons geval, waar een Laat-Middeleeuwse en Renaissance stadskern voor 't moderne verkeer moet worden geschikt gemaakt ligt het op onze weg om slechts zóódanig in te grijpen als het karakter van een plaats als den Haag toelaat, gepast bescheiden zoo mogelijk in vriendelijke, broksgewijze afwisseling van stadsbeelden, met niet te veel reusachtigheden van ruimteontwikkeling of architectuur. De bescheidenheid van deze eischen nu, slaat terug op de bescheidenheid in de aan te wenden geldelijke kosten om dit doel te bereiken. Zoodat ik herhaal wat ik zooveel zeide: niet alleen de terugslag op de beurzen der ingezetenen, neen, ook het karakter der stad noopt er toe, het benodigde aantal tonnen gouds niet op te voeren.

Eenmaal nagegaan de noodzakelijke en geldelijke voorwaarden wordt de vraag: wat moet er precies gebeuren, moet er verkeer geleid worden langs het centrum, of moet het centrum zelf worden ontlast. Deze twee dingen zijn inderdaad mogelijk, het eene veronderstelt dat een deel van 't verkeer b.v. tusschen twee buitenwijken, nu door de binnenstad voerend, beter daarlangs werd geleid; het andere dat het centrum steeds gedoemd zwaarder en zwaarder belast te zullen worden, gemakkelijk bereikt en verlaten moet kunnen worden.

Het langs- en omleiden van het verkeer geschiedt vooral, wanneer voorsteden uitsluitend door één weg met het centrum verbonden zijnde, uit dit isolement worden verlost. Zoo is b.v. door de N. Parklaan de Oude Scheveningsche weg ontlast; — met den nieuwen boulevard naar Voorburg, de Laan v. N. O. I. en een groot deel van 't Bezuidenhout ontlast; en ook voor den Delftschen weg ware, — hoewel niet binnen afzienbaren tijd te bereiken, — zulk een verlichting van het verkeer op de Wagenstraat als weldra door Wijk VII zal worden bereikt, op nog grooter schaal gewenscht.

Van dit soort zijn ook de zoogen. Ceinturbanen, die zeer zeker